

POCZĄTKI PSYCHOLOGII PASTORALNEJ JAKO NAUKI

Jak pisze Hermann Ebbinghaus, (1850-1909), psychologia posiada krótką historię, ale długą przeszłość. Twierdzenie to odnosi się w sposób szczególny do psychologii pastoralnej. Jej długa przeszłość ma związek z samą istotą wiary i teologii¹.

Jak słusznie pisze Z. Kroplewski, trudno jest dokładnie podać, kiedy zaczęła się historia psychologii pastoralnej. Niektórzy jej początków dopatrują się jeszcze w Kościele pierwotnym, a inni umieszczają pierwsze próby włączania psychologii do formacji duchowieństwa i samej pastoralnej na wiek XVIII i XIX, zwłaszcza w obszarze języka niemieckiego². Jednakże prawdziwy rozwój psychologii pastoralnej zaczął się po usamodzielnieniu się samej psychologii, czyli jej wyodrębnieniu się z filozofii, z którą była dotychczas mocno związana. Za datę graniczną takiego usamodzielnienia się psychologii przyjmuje się rok 1879 – w którym w Lipsku zostało założone przez znanego psychologa niemieckiego Wilhelma Wundta, pierwsze w świecie laboratorium do badań eksperymentalnych w psychologii, przekształcone wkrótce w Instytut Psychologiczny. Wkrótce tego typu laboratoria zaczęły powstawać na uniwersytetach, w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku na Katolickim Uniwersytecie w Leuven, co jest związane z działalnością kard. D. Merciera oraz w Katolickim Uniwersytecie w Mediolanie, dzięki zasługom franciszkanina ojca A. Gemelli³. Na terenie Stanów Zjednoczonych najwięcej do powstania psychologii pastoralnej przyczyniły się prace Williama Jamesa i Edwina Dillwera Starbucka⁴.

1. Początki psychologii pastoralnej

Jako samodzielna nauka psychologia pastoralna powstała w Ameryce⁵. Gdy tylko Anton Boisen na podstawie swoich doświadczeń w klinikach

¹ I. BAUMGARTNER, *Pastoralpsychologie*, Patmos Verlag, Düsseldorf 1990, s. 44.

² Z. KROPLEWSKI, *Psychologia pastoralna. Koncepcje i kontrowersje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011, s. 23.

³ Tamże, s. 24.

⁴ Tamże.

⁵ M. SZENTMÁRTONI, *Psychologia pastoralna*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1995, S.9.

odkrył znaczenie psychologii dla duszpasterstwa, coraz bardziej wysiłki szły w tym kierunku, aby stworzyć samodzielną dyscyplinę naukową, która by wiązała wiedzę teologiczną i psychologiczną. Jednym z pionierów psychologii pastoralnej w USA jest Seward Hiltner. Przejął on terapię rozmową od Carla Rogersa i starał się o powiązanie wiedzy psychologicznej z perspektywą pastoralną. Psychologia zostaje całkowicie włączona w służbę duszpasterstwa⁶.

Zdaniem znanego niemieckiego psychologa, Heinricha Pompeya, rozwój psychologii pastoralnej na przełomie XIX i XX wieku dokonywał się w trzech obszarach: 1) psychologii empirycznej, 2) psychologii głębi a zwłaszcza psychoanalizy oraz 3) psychiatrii, szczególnie w aspekcie psychoterapii, czyli leczenia bezlekowego⁷.

Obok swojej amerykańskiej prehistorii posiada psychologia pastoralna także swoją samodzielną historię na gruncie niemieckim. Przede wszystkim psychologia głębi Z. Freuda została odkryta przez teologię.

Prekursorów psychologii pastoralnej należy, więc poszukiwać pod koniec XIX wieku wśród teologów praktyków, którzy dostrzegają dokładniej procesy modernizacyjne i ich wpływ na Kościół i teologię. Należą do nich: Paul Drews (1858-1912), profesor teologii praktycznej w Jenie i Halle oraz Otto Baumgartner (1858-194), profesor teologii praktycznej w Jenie i Kilonii. Obaj ci teolodzy są przedstawicielami zdecydowanego zwrotu do empirii, czyli do uczynienia rzeczywistości kościelno-religijnej przedmiotem badań teologii praktycznej⁸. W podobny sposób próbuje Friedrich Niebergall (1866-1932), profesor teologii praktycznej w Heidelbergu i Marburgu, w odniesieniu do procesu kazania wyszukiwać te uwarunkowania psychologiczne, które muszą zaistnieć, aby przekaz biblijny dotarł do współczesnego człowieka⁹.

Jednym z pierwszych, który zasługuje w pełni na miano psychologa pastoralnego jest szwajcarski proboszcz Oskar Pfister (1873-1956). Wykorzystuje on zdobycze Freudowskiej psychoanalizy do duszpasterstwa i pedagogiki¹⁰. Zwrócił on uwagę w swoim programie „analitycznego duszpaster-

⁶ R. SONS, *Geschichte der Pastoralpsychologie*, w: M. DIETERICH, J. DIETERICH, WÖRTERBUCH. PSYCHOLOGIE UND SEELOSORGE, R. Brockhaus Verlag, Wuppertal 1989, s. 260.

⁷ Tamże; H. POMPEY, *Zur Geschichte der Pastoralpsychologie*, w: I. BAUMGARTNER (Hrsg.), *Handbuch der Pastoralpsychologie*, Regensburg 1990, s.23-40. .

⁸ M. KLESSMANN, *Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch*, Neukirchner Verlag, Neukirchen-Vluyn 2004, s. 91.

⁹ Tamże, s. 91-92.

¹⁰ Tamże, s. 92.

stwa” („Analytische Seelsorge”) na znaczenie nieświadomości dla duszpasterstwa¹¹.

Poglądy O. Pfistera nie znalazły ani uznania ani naśladowców przez najbliższe dziesiątki lat. Dopiero wraz z powstaniem psychologii pastoralnej w dzisiejszym rozumieniu poglądy te zostały na nowo odkryte i docenione, szczególnie przez Joachima Scharfenberga¹².

Inny typ psychologii pastoralnej powstał w teologii wskutek recepcji psychologicznych poglądów C. G. Junga. W latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku grupa teologów, takich jak: Alfred Dedo Müller, 1890-1972, profesor teologii praktycznej w Lipsku; Otto Haendler, 1890-1981, profesor w Greifswaldzie i Berlinie, Walter Uhsadel, 1900-1985, profesor w Tybindze, Adolf Koberle profesor w Bazylei i Tybindze, wykazała duże zainteresowanie psychologią jungowską. Wszyscy oni doceniali psychologiczną znajomość człowieka dla głoszenia Ewangelii. Szczególnie teologowie Otto Haendler i Walter Uhsadel próbowali uczynić poglądy C. G. Junga użytecznymi dla duszpasterstwa¹³. Dalsi prekursorzy psychologii pastoralnej to: Adelheid Rensch, Adolf Koberle, Adolf Allwohn i Hans Joachim Thilo¹⁴.

Największy jednak wpływ wywarł pod tym względem Joachim Scharfenberg. Na przykładzie Gottliebin Dittus, znanego przypadku duszpasterskiego Johanna Christopha Blumhardsa chce on ukazać związek pomiędzy uświadomieniem a uzdrowieniem. Historyczny przypadek duszpasterski jest tutaj po raz pierwszy krok po kroku interpretowany w myśl psychologii głębi. Teologiczne związki są tutaj poddane interpretacji w ramach psychologii głębi i oceniane w jej ramach¹⁵. Dał on systematyczny zarys ewangelickiej psychologii pastoralnej w swej pracy: „Einführung in die Pastoralpsychologie” (Göttingen 1985.)

Szczególny „boom” przeżywała psychologia pastoralna w Niemczech w latach 70-tych XX wieku. Była ona wtedy rozumiana, jako nauka empiryczna, o nastawieniu duszpasterskim i humanistycznym sposobie rozważania. Hans Joachim Thilo badał rozmowę pastoralną na podstawie paradygmatu psychologii głębi. Przy czym zwrócił on uwagę na fenomeny przeniesienia i przeciwprzeniesienia w rozmowie duszpasterskiej. Klaus Winkler chce z pomocą psychologii głębi doprowadzić do świadomego kontaktu z zepchniętymi do podświadomości częściami osobowości¹⁶.

Psychologia pastoralna staje się w ten sposób pomocą w spostrzeganiu w obrębie praktycznej psychologii. Ważną datę stanowi rok 1972,

¹¹ R. SONS, art. cyt., s. 260.

¹² KLESSMANN, dz., cyt., s. 92-93.

¹³ Tamże, s. 260.

¹⁴ Tamże, s. 103.

¹⁵ Sons, art. cyt., s. 261.

¹⁶ Tamże, s. 261.

w którym nastąpiło założenie Niemieckiego Stowarzyszenia Psychologii Pastoralnej (DGfP). Dzieli się ona na trzy sekcje: psychologia głębi, KSA i dynamiki grup. (w 1976 doszła jeszcze, jako czwarta sekcja psychologia zachowania (behawioryzm)¹⁷.

Nowoczesna psychologia pastoralna powstała po II Soborze Watykańskim. Doszło wówczas do teologicznego pogłębienia teologii pastoralnej. Równocześnie została zwrócona uwaga na całościową sytuację życiową ludzkości, jako na sytuację życiową jednostek, rodzin, grup i parafii¹⁸.

Tym samym została też wskazana droga do nowej psychologii pastoralnej. Ona powinna uchwycić dwa dające się pogodzić ze sobą impulsy: rozumieć siebie, jako teologia praktyczna a zarazem szukać dialogu ze świecką nauką humanistyczną psychologii.

2. Psychologia pastoralna jako nauka

Jak zwraca na to uwagę Szentmartoni „charakter psychologii pastoralnej nie został do dzisiaj jednoznacznie określony”¹⁹. J. Scharfenberg uważa, że przyczyna tego stanu rzeczy leży w tym, że jest to nauka o charakterze interdyscyplinarnym, a więc wkracza w zakres wielu innych dziedzin²⁰.

Związek słowny „Psychologia pastoralna” zestawia ze sobą dwa, na pierwszy rzut oka przeciwne zakresy: świecki, zwłaszcza, jeśli się myśli o krytycznej względem religii i Kościoła „wiedzy o życiu” psychologii i oznaczonej słowem „pastoralna” rzeczywistość i praktykę wiary²¹. Jednakże psychologia pastoralna wychodzi z założenia, że ponad wszelkie różnice i zasadnicze rozstrzygnięcia antropologiczne pomost pomiędzy „pastoralną” a „psychologią” jest nie tylko możliwy, ale dzisiaj dla duszpasterstwa wprost konieczny²². Teologia praktyczna jest tym szczególnym miejscem refleksji i komunikacji, także dotyczącej doświadczeń z psychologią w praktyce duszpasterza²³.

Według Szentmartoniego „psychologia pastoralna stanowi dział psychologii i bada procesy psychologiczne, które zachodzą w sytuacjach duszpasterskich”²⁴. Zasadnicze rozważania dotyczące ogólnej teorii psychologii pastoralnej przedstawia Joachim Scharfenberg. Na podstawie psycho-

¹⁷ Tamże.

¹⁸ BAUMGARTNER, dz. cyt., s. 51.

¹⁹ SZENTMARTONI, dz. cyt., s. 9.

²⁰ J. SCHARFENBERG, *Einführung in die Pastoralpsychologie*, Göttingen 1985, s. 13... cyt: za: SZENTMARTONI, s. 9.

²¹ BAUMGARTNER, dz. cyt., s. 52.

²² Tamże.

²³ Tamże, s. 53.

²⁴ SZENTMARTONI, dz. cyt., s. 11.

analizy tworzy Scharfenberg psychologię pastoralną, jako samodzielną naukę. Według jego koncepcji psychologia pastoralna jest wiedzą integracyjną, w której aspekty teologiczne i psychologiczne uzupełniają się i wzajemnie interpretują. Podstawową ideą jest to, że ludzkie podstawowe doświadczenia mogą być opisane zarówno teologicznie jak i psychologicznie. Ważną rolę odgrywają przy tym symbole, jakie znajdują się w metodologicznych przekazach ludzkości (archetypy). Ludzkie konflikty mogą być wyrażone zarówno psychologicznie, metodologicznie jak i teologicznie. W każdym przypadku wyrażają one ten sam stan rzeczy. Dla Scharfenberga psychologia pastoralna jest nie tyle pomocą w spostrzeganiu międzyludzkich i podświadomych procesów w duszpasterstwie, ale raczej samodzielną nauką. Ona jest zobowiązana do integracyjnego spojrzenia, w którym psychologia i teologia wzajemnie się interpretują. Dla W. Demala „psychologia pastoralna ze względu na swą naturę i cel jest nauką pomocniczą teologii pastoralnej i służy jako bezpośrednia pomoc w praktyce duszpasterskiej”²⁵.

Postępowanie Scharfenberga poucza nas, że psychologię pastoralną można tworzyć w dwojaki sposób. Albo tak, jak to uczynił Scharfenberg, w oparciu o jeden konkretny kierunek psychologiczny (w tym wypadku psychoanalizę; por. także próbę stworzenia psychologii pastoralnej w oparciu o Franklowską analizę egzystencjalną i logoterapię²⁶). Albo też można stworzyć psychologię pastoralną w inny sposób, mianowicie korzystając eklektycznie z dorobku różnych kierunków psychologicznych²⁷.

Psychologia pastoralna jest uważana przez jednych za część teologii pastoralnej, przez innych za część antropologii naturalnej. Z. Płużek pisze, że „jedni chcą widzieć w psychologii pastoralnej dyscyplinę psychologiczną, a drudzy teologiczną”²⁸. Szentmartoni uważa psychologię pastoralną za dział teologii pastoralnej²⁹. Inni uważają psychologię pastoralną za część psychologii³⁰. W oficjalnych ministerialnych podziałach psychologia pastoralna jest zaliczana do teologii praktycznej.

Psychologia pastoralna jest częścią praktycznej teologii obok teologii pastoralnej, socjologii pastoralnej, pedagogiki religijnej, katechetyki, homiletyki, liturgiki, i prawa kościelnego³¹. Psychologia pastoralna jest miejscem krytycznego dialogu między teologią i psychologią, z których

²⁵ Tamże, s. 10.

²⁶ M. WOLICKI, *Logoterapia w praktyce pastoralnej*, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław 2003.

²⁷ Por. KROPLEWSKI, dz. cyt.

²⁸ Z. PŁUŻEK, *Psychologia pastoralna*, Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, Kraków 1994, s. 3.

²⁹ SZENTMARTONI, dz. cyt., s. 9.

³⁰ KROPLEWSKI, dz. cyt., s. 55-63.

³¹ BAUMGARTNERF, s. 53.

każda, według własnej praktyki, duszpasterstwo z własnej strony, a psycho-terapia z własnej wnoszą do tej wymiany odpowiednie dane³².

Według I. Baumgartnera psychologia pastoralna nie jest tylko „psychologią dla teologów”. Zarys psychologii pastoralnej nie może być rozwijany poza włączeniem jej do teologii pastoralnej. Psychologia pastoralna ma być przede wszystkim dla duszpasterzy parafialnych, a dopiero drugorzędnie dla psychologów pastoralnych, teologów lub psychologów w poradniach³³.

Psychologii pastoralnej przypada zadanie udostępnić wyniki badań diagnostyki, profilaktyki i terapii teologii praktycznej, tak aby one mogły być pożyteczne dla dostosowane do ewangelii i problemów człowieka oraz „praktyki Kościoła”. Z tego wynikają zadania szczegółowe dla psychologii pastoralnej. Ona ma chrześcijańsko-kościelną praktykę analizować, umacniać, korygować, planować, radzić i wychowywać do niej³⁴.

Bibliografia:

- Baumgartner I., Pastoralpsychologie, Patmos Verlag, Düsseldorf 1990.
- Klessmann M., Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch, Neukirchner Verlag, Neukirchen-Vluyn 2004.
- Kroplewski Z., Psychologia pastoralna. Koncepcje i kontrowersje, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011.
- Płużek Z., Psychologia pastoralna, Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, Kraków 1994.
- Pompey H., Zur Geschichte der Pastoralpsychologie, w: I. Baumgartner (Hrsg.), Handbuch der Pastoralpsychologie, Verlag Pustet, Regensburg 1990, s. 23-40.
- Scharfenberg J., Einführung in die Pastoralpsychologie, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1985.
- Sons R., Geschichte der Pastoralpsychologie, w: M. Dieterich, J. Dieterich, Wörterbuch. Psychologie und Seelsorge, R. Brockhaus Verlag, Wuppertal 1989, s. 260-261.
- Szentmártoni M., Psychologia pastoralna, Wydawnictwo WAM, Kraków 1995.
- Wolicki M., Logoterapia w praktyce pastoralnej, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław 2003.

³² Tamże, s. 60.

³³ SZENTMARTONI, s. 33-34.

³⁴ BAUMGARTNER, s. 56.